

Agios Nikolaos Kilisesi

Umut Almaç, Emre Kishalı, Ioannis Papachristou

Marmara ilçesi, Abroz Mahallesi, Yana mevki	İnşa dönemi / yılı: 19. yy onarım
	Mevcut durumu: Metruk
GPS: 40°38'56.5''K 27°42'10.2''D	Mülkiyet durumu: Bilinmiyor
Tescil tarihi ve numarası: Bursa KTVKBBK 18.08.1990 - 1293	

Tarihçe

Agios Nikolaos Kilisesi (Gennalı Aziz Nikolaos olarak da bilinir), Marmara Adası'nın kuzeydoğu kıyısında, Saraylar köyünün (Palatia) doğusunda, Genna (okunuşu Yenna, anlamı 'doğum' çünkü vadi verimlidir) adındaki küçük vadide yer almaktadır. Agios Nikolaos Kilisesi, küçük bir manastırın ana kilisesiydi (*katolikon*). Kilise, sürgündeki Ekümenik Patrik

Arsenios'u sürgünde ziyaret eden Georgios Pachymeres kroniklerinde, Mayıs 1265'te İmparator Michael VIII Palaiologos tarafından Konstantinopolis'ten sürülen Arsenios'un hapsedildiği yer olarak tanımlanır.

Gedeon, kilisenin 12. yüzyıldan daha eski olmadığını ve kilisenin yanındaki mekanların ve çevre duvarının 19. yüzyılın başlarından



Fig. 1: Güneyden genel görünüm

kalma olduğunu belirtir. Ayrıca kilisenin kubbesinin 19. yüzyılın başında çöktüğünü ve daha sonra onarıldığını aktarır. Gedeon, kilisenin içinde 1616'dan kalma bir ikona ve sırasıyla 1728 ve 1737'de Venedik'te basılmış iki İncil gördüğünü söyler (1895, 112-114). Hasluck (1909, 14) kiliseyi şu şekilde tarif etmiştir: "Plan (örn. kilisenin planı) özellikle Athos'ta yaygın olan, apsidal transeptli tipin küçültülmüş biçimidir: Nartekste olması beklenen sütunlar, yapının küçük ölçeği nedeniyle gereksiz kalmıştır. Sekizgen kubbe kare bir kasnak üzerine oturmaktadır" (Lev. VI.28).

Marmara Adası'ndaki Hristiyan nüfus, Aziz Nikolaos Yortusu'nu (6 Aralık) kutlamak için manastırda ziyafet düzenlerdi. Kilise 1935 depremi sonrasında ayakta kalan ve Güney Marmara Adaları'nda özgün yapısını tamamen koruyan tek kilisedir.

Mimari

Agios Nikolaos Kilisesi, Saraylar Mahallesi'nin yaklaşık 3,5 km doğusunda, Marmara Denizi'ne 100 m mesafede ve Saraylar Mahallesi'ni Marmara Adası merkez yerleşimine bağlayan karayolunun 10 m kuzeyinde yer almaktadır (Fig. 1). Yapının üzerinde bulunduğu arazi, güneyden kuzeye alçalan eğimli bir yamaçtır ve alandaki kot farkı kuru moloz taş duvarlarla teraslama yapılarak ıslah edilmiştir. Karayolundan yapının içinde bulunduğu avlu kotuna merdivenle inilmektedir.

Yapının batı cephesindeki düz atkılı giriş kapısından nartekse girilir. Narteks, beşik tonoz ile örtülmüş dikdörtgen planlı bir mekandır. Naosa ise, üzerinde hafifletme kemeri bulunan düz atkılı bir kapıdan geçilmektedir. Haçvari planlı naosun merkezinde yaklaşık 4 m çapında kubbe, haçın apsidal sonlanan kuzey ve güney kollarında yarım kubbeler, doğu ve batı kollarında ise beşik tonozlar bulunmaktadır (Fig. 4). Beşik tonozlu bema bölümüne doğudan yarım kubbe apsis eklenmektedir. Naosun kare planlı merkezindeki kubbenin dairesel kasnak tabanına geçiş (dışta sekizgen) pandantifler ile sağlanmıştır.

Dışta, yaklaşık +9,00 m kotuna ulaşan yüksek ve sekizgen kasnaklı merkezi kubbe,

haçın kolları ve bu bölümleri örten +5,00 m kotuna ulaşan beşik çatılar ile +4,00 m kotunda sonlanan narteks ve apsis bölümleri görülmektedir (Fig. 2, 3). Batı cephesine bakıldığında yapının üç farklı bölümü görünüşe girer (Fig. 3). Önde, üçgen alınlıklı, merkezinde giriş açıklığı bulunan sıvalı narteks cephesi bulunur. Daha geride, narteks çatı örtüsünden yükselen ve narteksi kilisenin batı kolundan ayıran beden duvarı görülmektedir. Üçgen alınlıklı bu duvarın ortasında 1954 onarımlarına ait beton bir plaka yer almaktadır. En geride, ana mekanı örten kubbenin sekizgen kasnağı görülmektedir. Kuzey cephesi; narteks, haçın batı kolu, kuzeye taşan transept, bema ve apsis bölümünü içermektedir (Fig. 2). Kuzey cephesinde transeptin sonradan kapatılan kemerli penceresi dışında cephede herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Doğu cephesi yarım daire biçimindeki apsis duvarı, üçgen alınlıklı bema duvarı, dışarıya taşan kuzey ve güney transeptleri ve kubbe kasnağını içermektedir (Fig. 1-2). Apsis duvarında sonradan

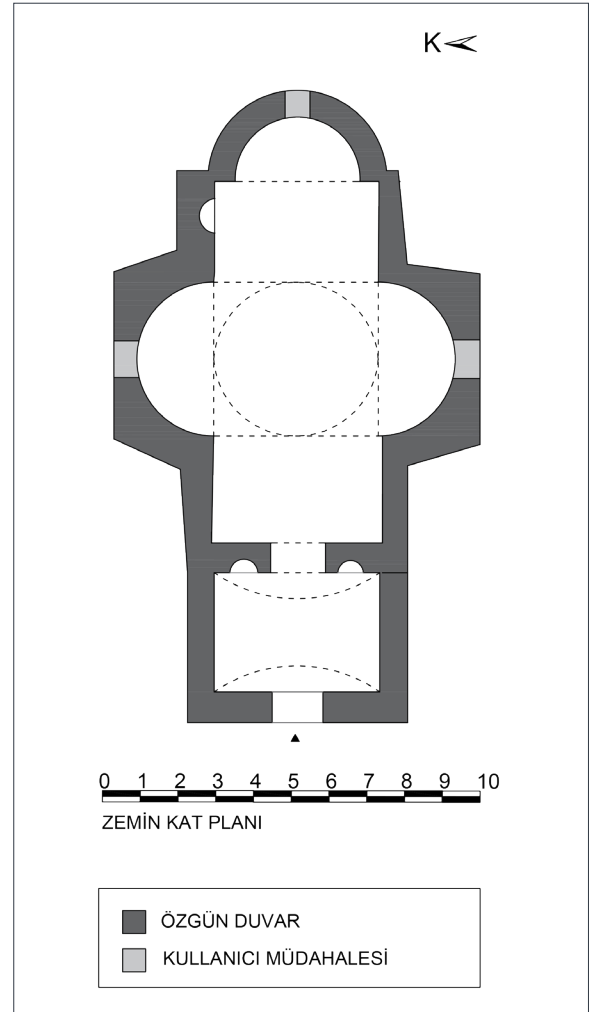




Fig. 2: Kuzeydoğudan genel görünüm

kapatılmış yuvarlak bir pencere bulunmaktadır. Kilisenin yola bakan güney cephesinde narteks kısmı doğal zemin seviyesinin altında kalmaktadır, kısmi olarak güney transept ve batı bölümü beden duvarları ve kubbe kasnağı görülmektedir (Fig. 1). Kubbe kasnağında naosa ışığın girebilmesi için kardinal eksenlerde 60x100 cm boyutlarında pencere açıklıkları bulunmaktadır.

Kilise, kargir bir yapıdır. Yapının taşıyıcı sistemi kubbe/tonoz gibi eğrisel örtü elemanları, kubbe kasnağı, pendentifler ve yığma beden duvarlarından oluşmaktadır. Kubbe ve tonoz yükleri önce beden duvarlarına, sonra temel vasıtasıyla zemine aktarılmaktadır. Yaklaşık 65 cm kalınlığındaki beden duvarları düzensiz moloz taş örgüdür. Duvar örgüsünde kireç esaslı beyaz renkli bağlayıcı harç kullanılmıştır. Yapının köşelerinde örgüde daha iri boyutlu taşların şaşırtmalı biçimde kullanıldığı görülmüştür.

Narteks tonozu yarım tuğlalar ile örülmüştür. Örgü içerisinde geçmiş onarımlara ait farklı boyut ve kalınlıkta tuğlalar bulunmaktadır. Naosda sıva kaybının olduğu bölümlerde; kubbe, kubbe kasnağı ve



Fig. 3: Kuzeybatıdan genel görünüm

pendentiflerde tuğla örgü görülmektedir. Kubbe kasnağı dış yüzeylerinde geçmiş onarımlarla ilişkili olarak farklı örgü malzemeleri ve teknikleri dikkati çekmektedir. Kasnakta 26,5x4 cm ölçülerinde (diğer boyut ölçülemedi) geleneksel tuğlalar; moloz taş ve olasılıkla son dönem müdahaleler ile ilişkili olarak 21x6,5x10 cm ölçülerinde dolu harman tuğlaları tespit edilmiştir. Yapıda tüm pencere açıklıkları tuğla kemerlidir. Yapıda ahşap/demir gergi, hatıl veya kuşak gibi yapı elemanlarına rastlanmamıştır. Çatı, 4-5 cm kalınlığında çimento esaslı malzeme ile kaplanmıştır.



Fig. 4: Naos, doğuya bakış



Fig. 5: Naos, duvar resmi izleri

Günümüzde kilisenin duvarlarında, batı penceresinin üstündeki bir melek başı ve apsisin güneyinde sütun (Korinth tipi) eskizleri gibi yalnızca bir-iki duvar resmi görülmektedir (Fig. 5-6). Manastır çevre duvarının içinde, kilise ile deniz arasındaki alanda mezarlar olması ihtimali yüksektir.

Güncel Durum

Kilisenin 20. yy başına tarihlenebilecek fotoğraflarında, yapının bakımlı olduğu, cephele-
rin sıvandığı ve olasılıkla boyandığı, çatının alaturka kiremitlerle örtüldüğü görülmektedir. Yerinde yapılan incelemelerde, yapının uzun bir süredir kullanılmadığı ve bakımsız kaldığı belirlenmiştir. Beden duvarlarında yapısal bir hasara rastlanmamıştır. Kubbe kasağında onarım/müdahale izleri ve malzeme kayıpları tespit edilmiştir. Yapının çatı örtüsünde ve beden duvarlarında, duvar örgüsünü zedeleyebilecek bitki oluşumları bulunmaktadır. Geçmiş onarımlarda uygun olmayan malzemelerle yapıya müdahale edildiği, yapıdaki pencere açıklıklarının delikli tuğlalar ile kapatıldığı görülmüştür. Alan çalışması esnasında, naos döşemesinin yeni bir malzeme ile kaplanması için çalışmaların yürütüldüğü tespit edilmiştir.



Fig. 6: Naos, duvar resmi izleri

Risk Değerlendirmesi ve Öneriler

Mevcut durumda yapıda kayıplara neden olabilecek kritik bir yapısal hasar bulunmamaktadır. Ancak, geçmişte yapılan niteliksiz onarımlar, yapının özgünlüğünü zedelemiştir. Projeye bağlı kapsamlı bir onarım çalışması yapılınca dek, denetimsiz ve projersiz uygulamalara izin verilmemesi, çatı örtüsünden içeri yağmur suyu penetrasyonunun engellenmesi ve özellikle çatıda köklü bitki oluşumunun temizlenmesi halinde, yapının mevcut korunmuşluk durumunda değişiklik olmayacağı, hasarların daha fazla büyümeyeceği öngörülebilir.